

SOSIAALI- JA TERVEYSVALIOKUNNAN MIETINTÖ 4/2001 vp

Hallituksen esitys laeiksi raskauden keskeyttämisestä annetun lain ja sterilointilain muuttamisesta

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 6 päivänä helmikuuta 2001 lähettänyt sosiaali- ja terveysvaliokuntaan valmistelevasti käsiteltäväksi hallituksen esityksen laeiksi raskauden keskeyttämisestä annetun lain ja sterilointilain muuttamisesta (HE 207/2000 vp).

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- hallitussihteeri Arja Myllynpää, sosiaali- ja terveysministeriö
- lainsäädäntöneuvos Tuula Majuri, oikeusministeriö
- ylijohtaja Eila Uotila, Terveystieteiden tutkimuskeskus.

Lisäksi valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon professori Martin Scheininiltä.

HALLITUKSEN ESITYS

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi eräitä raskauden keskeyttämisestä annetun lain ja sterilointilain säännöksiä siten, että ne vastaisivat kansainvälisissä sopimuksissa sekä perustuslaissa ja potilaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa ilmaistuja periaatteita ja vaatimuksia.

Raskauden keskeyttämisestä annetusta laista kumottaisiin säännös, joka periaatteessa mahdollistaa steriloinnin raskauden keskeyttämisen yhteydessä eräissä tilanteissa naisen tai hänen laillisen edustajansa suostumusta edellyttämättä.

Raskauden keskeyttämisestä annetun lain ja sterilointilain kuulemissäännöksiä muutettaisiin siten, että säännökset vastaisivat potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain säännöksiä.

Raskauden keskeyttämisestä annetussa laissa ja sterilointilain tarkempien säännösten antamiseen valtuuttavat säännökset saatettaisiin esityksessä vastaamaan perustuslaissa säädettyjä vaatimuksia. Lakeihin tehtäisiin lisäksi eräitä teknisiä muutoksia.

Ehdotetut lait ovat tarkoitetut tulemaan voimaan mahdollisimman pian sen jälkeen, kun ne on hyväksytty ja vahvistettu.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Hallituksen esityksen perusteluista ilmenevistä syistä ja saamansa selvityksen perusteella valiokunta pitää esitystä tarpeellisena. Hallituksen

esityksessä ehdotetaan kumottavaksi raskauden keskeyttämisestä annetun lain 3 §:n 2 momentti, jonka perusteella sterilointi on voitu suorittaa vian puolesta vajaamielisen naisen raskauden

keskeyttämisen yhteydessä. Säännös on ristiriidassa ihmisoikeussopimusten ja perustuslain kanssa ja säännöksen kumoaminen on ihmisarvon loukkaamattomuuden ja henkilökohtaisen koskemattomuuden kannalta tarpeellista.

Esityksessä ehdotetaan tarkistettavaksi raskauden keskeyttämisestä annetun lain 2 §:ää ja streiloimislain 2 §:ää, jotka koskevat raskauden keskeyttämistä ja sterilointia tilanteissa, jolloin henkilö ei itse esimerkiksi sairauden vuoksi kykene esittämään pätevää pyyntöä taikka ymmärtämään toimenpiteen merkitystä. Näihin säännöksiin ehdotetut muutokset ovat lähinnä sanonnallisia, joissa käsitteet holhooja ja uskottu mies korvataan ilmaisulla laillinen edustaja. Esityksessä ei ehdoteta muutettavaksi edellytyksiä, joiden täyttyessä mainituissa tapauksissa raskauden keskeytystä tai sterilointia voidaan hakea tai se myöntää. Valiokunta toteaa, että näiden edellytysten tarkastelu perustuslaissa säädettyjen perusoikeuksien kannalta lainsäädännön muutostarpeiden selvittämiseksi olisi tärkeää. Vastaava

tarkastelu perusoikeuksien kannalta olisi tarpeen puheena olevan lainsäädännön niiden säännösten osalta, jotka jäävät nyt käsiteltävän hallituksen esityksen ulkopuolelle. Muun muassa nykyisen lainsäädännön valituskiellot olisi perusteltua arvioida perustuslain kannalta. Lisäksi laeissa — kuten nyt muutettavaksi ehdotetussa raskauden keskeyttämisestä annetun lain 2 §:ssä — on myös vanhentuneita termejä, joita ei kuitenkaan nyt ehdoteta muutettavaksi. Valiokunta pitääkin tarpeellisena, että lainsäädäntöä ajankäsitellään. Valiokunta puoltaa hallituksen esitykseen sisältyvien lakiehdotusten hyväksymistä muuttamattomina.

Päätösehdotus

Edellä esitetyn perusteella sosiaali- ja terveysvaliokunta kunnioittavasti ehdottaa,

että lakiehdotukset hyväksytään muuttamattomina.

Helsingissä 13 päivänä maaliskuuta 2001

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj. Marjatta Vehkaoja /sd
vpj. Timo Ihamäki /kok (osittain)
jäsen. Merikukka Forsius /vihr
Tuula Haatainen /sd
Saara Karhu /sd
Niilo Keränen /kesk
Valto Koski /sd
Pehr Löfv /r

Juha Rehula /kesk
Päivi Räsänen /skl
Sari Sarkomaa /kok
Marjatta Stenius-Kaukonen /vas
(osittain)
Raija Vahasalo /kok
Jaana Ylä-Mononen /kesk.

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Eila Mäkipää.

VASTALAUSE

Perustelut

Hallituksen esityksessä laeiksi raskauden keskeyttämisestä annetun lain ja sterilöimislain muuttamisesta HE 207/2000 vp ehdotetaan tehtäväksi muutoksia siten, että säännökset vastaisivat perustuslaissa ilmaistuja periaatteita ja vaatimuksia.

Perusoikeusuudistuksessa tuli perustuslakiin nimenomainen maininta henkilökohtaisesta koskemattomuudesta. Se suojaa esimerkiksi pakolla suoritettavia lääketieteellisiä toimenpiteitä vastaan. Perusoikeutemme turvaavat erityisesti henkilökohtaisen koskemattomuuden kautta ihmisarvon loukkaamattomuuden. Myös yksityiselämän suojaan sisältyy oikeus määrätä itsestään ja ruumiistaan, fyysisen koskemattomuuden suoja. Perusoikeudet kuuluvat lähtökohtaisesti kaikille riippumatta iästä, kansallisuudesta, sukupuolesta, terveydestä yms.

Hallituksen esityksessä ehdotetaan muutettavaksi raskauden keskeyttämistä koskevan lain 2 §:ää ja sterilöimislain 2 §:ää siten, että raskauden keskeytystä tai sterilointia pyytämään kykenemättömän naisen laillinen edustaja voi hakea toimenpidettä. Oikeusministeriön hallituksen esityksestä antamassa lausunnossa todetaan, että nämä toimenpiteet merkitsevät pitkälle meneviä rajoituksia perusoikeutena turvattuun henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Vaikka esityksen tavoitteena todetaan olevan nimenomaan perustuslain asettamien vaatimuksien täyttäminen, ehdotus jää monessa suhteessa puutteelliseksi perusoikeuksien valossa.

Koska hallituksen esityksessä annetaan lailliselle edustajalle tarpeettoman laaja mahdollisuus puuttua naisen itsemääräämisoikeuteen, edustajan oikeus hakea raskauden keskeytystä naisen puolesta tulisi rajata niihin tapauksiin, joissa naisen henki tai terveys vaarantuu raskauden jatkumisen tai synnyttämisen vuoksi. Näin laillisen edustajan oikeus hakea aborttia rajoituisi vain välttämättömiin tilanteisiin, kuten oi-

keusministeriön lausunnossa esitetään tehtäväksi.

Hallituksen esityksessä käytetään vanhentuneita ja osittain epäselviä termejä, esimerkiksi "häiriintynyt sieluntoiminta". Kun esitys koskee puuttumista vakavalla tavalla naisen henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, käsitteiden tulee olla laissa selkeitä ja lääketieteellisesti yksiselitteisiä. Mielen terveyden häiriön ja kehitysvammaisuuden määritelmien ulkopuolelle jäävä "häiriintynyt sieluntoiminta" on tarpeeton ja jopa vaarallinen käsite.

HE 229/1998 vp hallituksen esityksessä laeiksi lääketieteellisestä tutkimuksesta sekä potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 6 ja 9 §:n muuttamisesta perusteltiin vajaakykyisen tutkittavan asemaa seuraavasti:

"Myös vajaakykyiselle tutkittavalle itselleen olisi pyrittävä antamaan hänen ymmärryskykynsä edellyttämä selvitys tutkimuksesta. Jos vajaakykyinen vastustaa tutkimustoimenpidettä, sitä ei saisi hänelle suorittaa siitä huolimatta, että lähiomainen, muu läheinen tai laillinen edustaja olisi antanut siihen suostumuksen. Asianomaisen vastustus on otettava huomioon kaikissa tutkimuksen vaiheissa."

Vastaavasti kun kysymyksessä on mielisairaana tai vajaamielisen naisen raskauden keskeytys, eli ruumiilliseen koskemattomuuteen huomattavasti lääketieteellistä tutkimusta syvemmin puuttuva toimenpide, tulee naisen tahtoa kuulla. Raskauden keskeytystä koskevan lain 2 §:ään on lisättävä vaatimus naisen ymmärryskyvyn edellyttämän selvityksen antamisesta. Aborttia ei missään tilanteessa tule tehdä naiselle, jolla on edellytyksiä ymmärtää toimenpiteen merkitys ja joka ei sitä siitä huolimatta tahdo. Myös raskauden keskeyttämistä koskevan lain 7 §:ssä oleva lapsen isän oikeus tulla kuulluksi olisi erityisesti 2 §:n mukaisissa tapauksissa, mutta myös muuten otettava aikaisempaa tehokkaampaan käyttöön. Nykyisen käytännön mukaan Terveydenhuollon oikeusturvakeskukseen

ei pyydä isän lausuntoa käsittelemistään hakemuksista.

Sekä raskauden keskeytykseen että sterilointiin tulisi perusoikeuksien täysimääräisen toteutumisen takaamiseksi aina edellyttää Terveydenhuollon oikeusturvakeskuksen lupaa, koska kysymyksessä on päätöksenteko sellaisen henkilön puolesta, jonka kykyä ilmaista oma tahtonsa ja ymmärtää toimenpiteen merkitys on pätevästi arvioitava. Terveydenhuollon oikeusturvakeskuksen päätökseen tulisi olla perustuslain mukaisesti myös oikeus hakea muutosta, kuten oikeusministeriönkin lausunnossa esitetään. Hallituksen esityksessä ei annettu näitä koskevia ehdotuksia ja koska ne sijaitsevat lain 6 §:ssä, niihin ei tässä yhteydessä voinut tehdä muutosesitystä.

Kun nyt ollaan tekemässä sterilointilakiin ja raskauden keskeytyksiä koskevaan lakiin ensimmäisiä muutoksia perusoikeusuudistuksen jälkeen, tulisi lakia muuttaa perusoikeusmyönteiseksi eikä kiirehtiä tekemään vain kansainvälisten sopimusten edellyttämiä minimitason parannuksia.

Vastalauseen muutosehdotus

2 §

Jos nainen *mielenterveyden häiriön, kehitysvammaisuuden tai muun syyn vuoksi ei kykene esittämään pätevää pyyntöä raskauden keskeyttämiseen tilanteessa, jossa raskauden jatkuminen tai lapsen synnyttäminen hänen sairautensa, ruumiinvikansa tai heikkoutensa vuoksi vaa-*

Raskaudenkeskeytystä koskeva lainsäädäntö on myös muiden pykäliensä osalta vanhentunut ja ongelmallinen perusoikeusnäkökulmasta. Professori Martin Scheinin kiinnitti asiantuntijalausunnossaan huomiota selektiiviaborttien eettisiin ongelmiin ottaen esimerkiksi sen, että lääketieteellisin perustein voidaan nykyisin suorittaa abortti sosiaalisiin syihin perustuvaa aborttia myöhemmin. Raskaudenkeskeytystä koskeva lainsäädäntö tuleekin kokonaisuudessaan uudistaa vastaamaan uusien perusoikeuksien vaatimuksia (*Vastalauseen lausumaehdotus*).

Ehdotus

Edellä olevan perusteella ehdotamme,

että 1. lakiehdotuksen 2 § hyväksytään muutettuna (Vastalauseen muutosehdotus) ja

että hyväksytään seuraava lausuma (Vastalauseen lausumaehdotus).

rantaisi hänen henkensä tai terveytensä, keskeyttäminen voidaan suorittaa hänen laillisen edustajansa hakemuksesta (poist.).

Naiselle on pyrittävä antamaan hänen ymmärryskykynsä edellyttämä selvitys toimenpiteen merkityksestä. (Uusi)

Vastalauseen lausumaehdotus

Valiokunta edellyttää, että hallitus valmistelee pikaisesti esityksen raskauden

keskeyttämisestä annetun lain uudistamiseksi niin, että siinä huomioitaisiin perusoikeusuudistuksen vaatimukset.

Helsingissä 13 päivänä maaliskuuta 2001

Päivi Räsänen /skl
Niilo Keränen /kesk
Juha Rehula /kesk